

งานตีเหล็ก : ผลผลิตและงานช่างของชาวนครราชสีมา

ผลผลิตและงานช่างอันเป็นภูมิปัญญาของชาวนครราชสีมา นั้น เกิดจากการผลิต การสืบทอด และการพัฒนาของชาวนครราชสีมา มาโดยลำดับ ทำให้ผลผลิตและงานช่างของจังหวัดนครราชสีมา มีชื่อเสียง และได้รับความนิยม การช่างฝีมือของคนในท้องถิ่นเป็นศิลปะที่มุ่งประโยชน์ใช้สอย และสามารถนำมาเป็นอาชีพ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากการตีเหล็ก ผ้าทอโคราช และเครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียน เป็นต้น ซึ่งในที่นี่จะขอกล่าวถึงงานตีเหล็กก่อน

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่างานตีเหล็กเป็นงานช่างที่พบเห็นได้ทั่วไป แต่ถ้ากล่าวถึงผลิตภัณฑ์จากการตีเหล็กที่มีคุณภาพดีนั้น จะต้องมียี่ห้อของแหล่งผลิตในจังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ บ้านมะค่า บ้านหนองบัว บ้านลองตอง และบ้านแสนเมือง ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา นอกจากนี้ยังมีแหล่งผลิตในตลาดอำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา^๑

การตีเหล็กเป็นอาชีพรอง หรืออาชีพเสริม ที่ชาวนครราชสีมาจะทำเมื่อว่างเว้นจากการทำนา ทำไร่ ซึ่งเป็นอาชีพหลัก บ้านที่มีการตีเหล็กจะปลูกโรงเรือนหรือเพิงมุงหลังคาสังกะสี หรือมุงหญ้า แยกออกจากตัวบ้านเพื่อใช้สำหรับเป็นสถานที่ตีเหล็ก และเก็บวัสดุอุปกรณ์ในการตีเหล็ก ซึ่งชาวบ้านจะเรียกกันว่า “เตา” ในหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพตีเหล็กจึงมีเตาอยู่ในหมู่บ้านหลายเตา โดยแต่ละเตาจะมีการทำผลิตภัณฑ์จากเหล็กแตกต่างกันตามความถนัด เช่น มีดชนิดต่าง ๆ กรรไกรหนีบหมาก เคียว เสียม ขวาน โปงเหล็ก และงานอื่น ๆ ตามที่จะมีผู้สั่งให้ผลิต^๒

การตีเหล็กมีหลายรูปแบบ แต่จะขอกล่าวถึงเฉพาะการตีมีด ที่บ้านลองตอง ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา เพื่อให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านใช้เหล็กแทนบรรดามาใช้ตีเป็นมีดชนิดต่าง ๆ เพราะเป็นเหล็กที่มีความเหนียวและแข็ง ทำให้ได้มีดที่คมและแข็งแรง ซึ่งภูมิปัญญาในการใช้เหล็กแทนมาตีเป็นมีดนี้ทำกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ซึ่งในสมัยนั้นเหล็กแทนยังมีราคาถูกเพียงกิโลกรัมละ ๓ บาท โดยลูกค้าหลักคือ คนอำเภอสูงเนิน ที่จะซื้อไปใช้งาน โดยช่างจะมีทั้งที่ทำตามลูกค้าสั่ง และตามที่ช่างคิดสร้างสรรค์ขึ้นเอง

^๑ สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ของดีโคราช เล่มที่ ๕ สาขาการช่างฝีมือ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ ฯ : เพื่อฟ้าพรินต์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖ - ๑๑๗.

ขั้นตอนในการตีมีด สามารถทำได้โดยนำเหล็กแหลมมาตัด โดยเหล็กหนึ่งท่อนจะได้มีด ๒ เล่ม หลังจากนั้นจึงนำเหล็กไปเผาไฟ โดยใช้เตาเผา แล้วใช้พะเนิน (ก้อนขนาดใหญ่สำหรับตีเหล็ก) มาตีเหล็กให้แบน หลังจากนั้นจึงแต่งมีด โดยใช้ค้อนแต่งขึ้นรูป แล้วจึงใช้ตะไบละเอียดแต่งส่วนคมมีด ถ่านที่ใช้ในการเผา คือ ถ่านจากไม้ยูคาลิปตัส ซึ่งมาจากอำเภอพิมาย และอำเภอชุมพวง สำหรับด้ามของมีดจะใช้ไม้ไผ่หวาน เพราะจะมีความเหนียว โดยมีด ๑ เล่มจะใช้เวลาในการตีมีดและเข้าด้ามประมาณ ๑ ชั่วโมง ภายใน ๑ วัน จึงทำได้ประมาณ ๘ เล่ม นอกจากนี้ ยังมีการตีตราที่มีด เช่น สลักชื่อลงที่มีด คล้าย ๆ กับงานศิลปะในปัจจุบัน เช่น ภาพวาด ที่มีมีการลงชื่อไว้ การใช้มีดของชาวนครราชสีมาทั้งใช้ในครัวเรือน และใช้พกติดตัวเมื่อเข้าป่า มีดที่เป็นเอกลักษณ์ของนครราชสีมา คือ มีดโค้ง^๓

เหล็กแหลมที่นำมาใช้ตีมีด

^๓ สัมภาษณ์นายมงคล นิลโคกสูง ช่างตีเหล็ก วันอังคารที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ ณ บ้านเลขที่ ๑๑ หมู่ที่ ๙ ตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

การแต่งมีด

ผลิตภัณฑ์จากการตีเหล็ก

มีดโค้ง

บรรณานุกรม

ราชภัฏนครราชสีมา, สถาบัน. สำนักศิลปวัฒนธรรม. ของดีโคราช เล่มที่ ๕ สาขาการช่างฝีมือ. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพฯ : เพื่อฟ้าพรินต์, ๒๕๔๔.

สัมภาษณ์

มงคล นิลโคกสูง. ช่างตีเหล็ก. สัมภาษณ์, ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๘.

นางสาวรุ่งนภา สวงนศักดิ์ศรี นักอักษรศาสตร์ปฏิบัติการ

กลุ่มจารีตประเพณี สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ คั่นคว้าเรียบเรียง